

S Z E M L E

VADÁSZ SÁNDOR:

LENIN ÉS A ZIMMERWALDI BALOLDAL

(Budapest, Akadémiai Kiadó, 1971., 231 p.)

Kézbe véve Vadász Sándor munkáját, az olvasó joggal teszi fel a kérdést: ad-e valami újat a szerző a címben megjelölt és a kézikönyvekben található útmutatásokhoz képest? Gazdagítja-e ismereteinket az első világháború antiimperialista mozgalmainak történetét illetően?

Kétségtelenül, magyar kutatóknak új tényeket, összefüggéseket feltárni olyan témában, amelynek alapvető levéltári és könyvészeti forrásai külföldön találhatóak, valóban nehéz. Nemcsak több nyelv jó ismeretét követeli meg, hanem jelentős többleterőfeszítést is kíván — az elméleti és módszertani igényekről nem is szólva. A szerző a Kommunista Internacionálé előtörténetének egyik jelentős állomását, a centristák és a baloldali szocialisták első világháború alatt létrejött Zimmerwaldi Egyesülésének létrejöttét és nemzetközi szerepét kívánja bemutatni, miközben nem kerül ki a mozgalom bonyolult belső és külső ellentmondásainak tárgyilagos feltárását.

A könyv először mutatja be plasztikusan a magyar történelmi irodalomban a II. Internacionáléhoz tartozó európai szocialista pártok politikai súlyát a szervezett párttagság és a választási eredmények tükrében.

A háborút közvetlenül megelőző parlamenti választásokon Németországban 4 250 000 választópolgár szavazott a szociáldemokratákra, Franciaországban 1 400 000, Ausztriában több mint 1 millió, Oroszországban 800 000, Belgiumban 600 000, Angliában 370 000, Szerbiában 25 000. Németországban 397 mandátumból 110 került a szociáldemokrata

frakció kezébe, Franciaországban 597-ből 101, Ausztriában 516-ból 82, Angliában 670-ből 42, Belgiumban 185-ből 39, Oroszországban 442-ből 14, Szerbiában 166-ból 2.

A szerző a szocialista pártok békében elért politikai előretörését kritikusan kezeli. Rámutat, hogy az elért eredmények mennyiségi mutatói önmagukban nem nyújtanak elég biztos támpontot az értékítéléshez. A II. Internacionálé pártjai nem állták ki a történelmi erőpróbát az imperialista háború kitörése alkalmával. A szerző kísérletet tesz annak megválaszolására, hogy a hadviselő országok munkássága már a kezdet kezdetén miért nem szállt szembe tömegakciókkal a kormányok háborús tömegpolitikájával.

Tudatunkban általában a szubjektív okok rögződtek meg: a szocialista pártok opportunisták vezetőinek megalkuvása, az osztályharc beszüntetése a háború ideje alatt stb. A könyv rámutat azokra az objektív körülményekre is, amelyek elősegítették a szocialista vezetők sovíniszta állásfoglalását, a kormányok háborús politikájának támogatását. „A hadviselő országok ipari munkásságának többsége — írja a szerző — nem volt szervezett, és még a szervezett munkások jelentős része sem rendelkezett szocialista politikai öntudattal. A háború kitörése egy csapásra felszínre hozta, és tömegméretekben megnyilatkozó gyűlöletté változtatta át az addig többnyire csak lappangva létező nacionalista előítéleteket. A tomboló sovínizmus árja olyan szocialista vezetőket is magával ragadott, akik korábban éppen a militarizmus és a

háború elleni harcban tüntették ki magukat." (7—9. o.)

A szerző — bár nem részletezi — utal azokra a tervezett intézkedésekre, melyeket a német és francia kormány kívánt alkalmazni a háború ellen fellépő szocialistákkal szemben. A német hadvezetés és maga a császár, számolva a szociáldemokraták vezetésével esetleg kibontakozó széles háborúellenes népi ellenállással — amire a bázeli kiáltvány elveinek érvényesítése esetén sor kerülhetett volna —, valamennyi funkcionárius bebörtönzésével kívánta a mozgósítás zavartalan lebonyolítását biztosítani. A francia belügyminiszter feketelistát készítettett mintegy két és félezer szocialistáról és szakszervezeti vezetőről, akiknek a letartóztatását a kormány mozgósítás esetén tervbe vette. A cél ezúttal a háború alatt a hátország tőkés rendjének a biztosítása volt.

Az imperialista hatalmak kormányai készültek a munkásszervezetekkel való összecsapásra, de minél inkább csökkent — a szocialista vezetők megalkuvására való készségének mértékében — az összeütközés veszélye, növekedett a háborús kalandba bocsátkozó kormányok bátorsága, belpolitikai stabilitása.

Az osztráyharcban általában megnyilvánuló opportunizmus a háború küszöbén a munkásmozgalom egyik legfontosabb elvének, a proletár internacionalizmusnak a feladásához is vezetett.

A központi hatalmak hadvezetése gyors döntésre számított, az antant kormányok sem gondoltak kezdetben egy évekig elhúzódó háborúra. A szerző a dolgok logikájából indul ki. A munkásság soraiban — ezen belül különösen a nők és fiatalok között — a háború kezdetétől számított néhány hónapon belül növekedett az elégedetlenség a kormányokat támogató, azokban részt vevő renegát szocialista politikusokkal szemben. Ez az elégedetlenség szolgált a munkásmozgalom baloldali, internacionalista elemei fellépésének, szervezkedési kísérleteinek hátteréül.

Vadász Sándor a magyar szakirodalomban először tekinti át összefüggéseiben vizsgálva az első orosz, német, francia, svájci, szerb, bolgár, román, svéd, osztrák—magyar, angol, holland stb. háborúellenes csoportok kialakulását és azok tevékenységének kezdeteit. Ezek a politikai irányzatok, csoportok az egyes országokban egymástól több-

nyire függetlenül jöttek létre, de további fejlődésük — mint erre a könyv nyomatékosan utal — egymással kölcsönhatásban ment végbe.

Még a baloldali csoportok első önálló fellépése előtt a skandináv államok, Svájc, Olaszország és Hollandia szocialista pártjai országaik semlegeségére támaszkodva tettek kísérleteket a szocialisták nemzetközi kapcsolatainak helyreállítására, a Nemzetközi Szocialista Iroda összehívására. Ezúttal a hivatalos pártvezetőségek kapcsolatfelvételéről volt szó. E kísérletekkel párhuzamosan megkezdődött az imperialista háborúval, a kormányok háborús politikájával szembenálló csoportok szervezkedése is. Az internacionalista erők tömörítését a legnagyobb következetességgel — mint ez a könyvben felsorakoztatott gazdag tényanyagból is kitűnik — bolsevikok végezték. Elméletileg és szervezetség tekintetében a Lenin vezette párt állta ki leginkább a világháború megrázkódtatásait.

Az OSZDMP külföldi szekcióinak konferenciája, melyre 1915 február végétől március elejéig került sor, elfogadta Leninnek a háborúról és a párt ezzel kapcsolatos feladatairól szóló téziseit. Ezzel helyreállt a bolsevik emigráció eszmei-politikai egysége, amelyre támaszkodva kibontakozhatott a szövetségesek megnyeréséért folytatott küzdelem.

Az internacionalista erők tömörítését szolgálta a szocialista nők Bernben tartott nemzetközi konferenciája (1915. március 26—28.) és röviddel ezt követően a szocialista ifjú munkások nemzetközi tanácskozása.

1915 tavaszán és nyarán érlelődtek az elszigetelten küzdő internacionalisták egyesítésének feltételei. A szerző — s ez munkájának egyik érdeme — komoly figyelmet fordít a németországi és franciaországi baloldali és centrista csoportok kialakulásának, fejlődésének s politikai arculatának megajzolására. Vízválasztó az említett csoportok között a szocialista forradalomhoz, az imperialista háborúhoz, kormányukhoz fűződő viszonyuk volt.

Vadász Sándor sokoldalú forrásanyag felhasználásával írja le a háborúellenes szocialista pártok és csoportok első nemzetközi konferenciájának előkészítését és lefolyását, amelyre 1915. szeptember 5—8-a között a Bern melletti

Zimmerwald falucskában került sor. Ezen — mely a konspiráció szabályainak megfelelően titokban folyt le — Oroszországból, Németországból, Franciaországból, Olaszországból, Svédországból, Svájcól, Norvégiából, Romániából, Bulgáriából, Hollandiából és Lengyelországból összesen 38 küldött vett részt: baloldali és centrista szocialisták, szindikalisták és baloldali eszerek. A konferencián alakult ki Lenin körül egy baloldali mag, amely élesen elítélte a szociáldemokrata vezetők árulását, síkraszállt a hadihitelek elutasítása s a háborúnak polgárháborúvá történő átváltoztatása mellett.

A centrista többség a baloldal következetes elvi állásfoglalását — miután nem kívánta a szociálszocialistákhoz fűződő kapcsolatokat hídjának a felégetését s a forradalmi polgárháborúnak még a gondolatától is félt — elfogadhatatlannak tartotta. A kibocsátott kiáltvány kompromisszum eredményeként született meg. Ennek ellenére Lenin haladásnak minősítette a dokumentumot az „opportunizmussal és a szociálszocializmussal való eszmei és gyakorlati szakítás útján”, ugyanakkor nem hallgatta el annak hiányosságait, azt, hogy homályosan fogalmaz, nem nevezi meg a forradalmi harc konkrét módszereit, s csupán a forradalmi szellem felélesztéséről szól.

A szerző részletesen kitér a zimmerwaldi konferencia franciaországi, németországi és ausztriai—magyarországi hatására. A kompromisszum árán született kiáltvány a háborúellenes szocialista mozgalom két útjának lehetőségét rejtette magában. Az egyik, amely megmarad a háború pusztításainak általános elítélésénél s nem lépi át a pacifizmus kereteit, a másik, amely a tömegek radikalizálására támaszkodva szakít az opportunisták pártvezetésével s felkészíti a nemzetközi munkásosztályt a békéhez elvezető szocialista forradalomra.

A hágai Nemzetközi Szocialista Iroda tevékenysége a háború kirobbanása után gyakorlatilag megszűnt. Ennek pótlására hozták létre a berni Nemzetközi Szocialista Bizottságot, amelyre a baloldal mint egy új internacionálé lehetséges magjára tekintett. 1916 februárjában az említett bizottság Bernben kibővített ülést tartott, amelyen elítéltették a II. Internacionálé

feltámasztását célzó kísérleteket. Az ülés kibocsátott körlevelében magáévá tette Lenin több javaslatát, amelyek a hadihitel elvetését, a polgári minisztériumokból való kilépést, az osztálybéke feladását, az uralkodó osztályok és kormányaik elleni gazdasági és politikai harc felújítását célozták. Bekerült a bázeli kiáltványnak az a kitétele is, hogy a munkásosztály a háború által előidézett válságot használja fel a burzsoáz osztályuralom felszámolására.

Lenin ezt követően egy újabb konferencia összehívását sürgette, remélve, hogy a berni tanácskozás eredményeit a baloldal tovább szélesítheti. A második nemzetközi konferencia 1916. április 24. és 30. között Kienthalban ülésezett — melynek eseményeit részletesen tárja az olvasó elé a szerző —, eredményeit tekintve csak mérsékeltlen igazolta a bolsevikok reményeit.

Az egyhangúan elfogadott kiáltvány a tőkéséken kívül a háborúért a szociálszocialista pártokat is felelőssé tette. Követelte az annexió nélküli azonnali békét. Kimondta: „Csak egy hatékony eszköz létezik a jövőbeni háborúk megakadályozására; a politikai hatalom meghódítása és a tőkés magántulajdon megszüntetése a dolgozó osztályok által. A tartós béke csak a szocializmus szülőtte lehet.” (153. o.)

1916 második felében fordulat állt be a hadviselő nagyhatalmak politikájában. Félve a gazdasági összeomlástól és a tömegek radikalizálódásától, kísérleteket tettek egy imperialista jellegű megegyezéses béke megkötésére. Ennek érdekében különösen a központi hatalmak késznek mutatkoztak különbékét kötni a cárral, vagy a szociáldemokrata vezetők közvetítő szerepét is felhasználva egyengetni az ellenségeskedések beszüntetésének az útját a nyugati hadszíntéren is. „A világpolitikában bekövetkezett fordulatot tehát — írja a szerző — nyomon követte a szocialista világmozgalom fordulata, a szociálszocialisták és zimmerwaldisták mérsékelt szárnyának közeledése a szociálpacifizmus elvi alapján.” (168. o.)

A kormányok háborús politikáját eddig közvetlenül vagy közvetve támogató pártvezetőségek a megegyezéses béke jelszavát helyezték előtérbe, tettek egy lépést balra, a centristák irányába. A centrum és a jobboldal közeledése új helyzetet teremtett. Lenin kiáltásba helyezte a baloldalnak a Zim-

merwaldi Egyesülesből való kilépését is, ha a viszonyok nem változnak.

Zimmerwald az oroszországi polgári demokratikus forradalom után fokozatosan veszített jelentőségéből. A baloldal orosz képviselői Leninnel együtt hazatértek, a Nemzetközi Szocialista Bizottság áprilisban Stockholmba tette át a székhelyét. Az említett bizottság az oroszországi szocialista forradalom után tovább veszített befolyásából, amit a szerző többek között a centristák megváltozott magatartásával, a jobboldalhoz való közeledésével magyaráz.

A Zimmerwaldi Egyesülés formális feloszlata a Kommunista Internacionálé első moszkvai alapító kongresszusán történt meg, amikor is a jelenlevő egykori résztvevők — köztük Lenin —

nyilatkozatban mondták ki: „A Zimmerwaldi Egyesülés túlélte önmagát. Mindaz, ami benne forradalmi volt, át megy a Kommunista Internacionáléba.” (211. o.)

Vadász Sándor széles levéltári és könyvészeti kutatásokon alapuló könyve, melyet a szerző rövid életrajzi adatokat tartalmazó névmutatóval is ellátott, segítséget nyújt a nemzetközi munkásmozgalom egy fontos periódusának megismerésén túl az első világháború alatt a háborúról és a hadseregéről vallott lenini tanításoknak a bonyolult, ellentmondásokkal terhes történelmi viszonyokat figyelembe vevő mélyebb megértéséhez is.

Józsa Antal

M. V. ZAHAROV:

DÉLKELET- ÉS KÖZÉP-EURÓPA FELSZABADÍTÁSA 1944—1945*

(Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1973., 592 p.)

Ez a könyv az 1418 napig tartó, méreteiben és elkeseredettségében páratlan küzdelem történetének „csak” egy szakaszát, az 1944 augusztusa és 1945 májusa között Délkelet- és Közép-Európa térségében lezajlott eseményeket eleveníti fel.

Noha a második világháború történeti eseményeit már számos mű — többek között az átfogó igényű készült Nagy Honvédő Háború története is — igyekezett megörökíteni, mindez nem csökkentti e könyv időszerűségét. Sőt, a második világháború befejezése óta eltelt csaknem huszonhét év eseményei, a múltó idő, nagyon is indokoltá teszik e térség felszabadításának részletes, igaz és átfogó megírását.

Indokoltá teszi továbbá az a megváltoztathatatlan tény, hogy egyre szűkül azoknak a személyeknek: hadvezéreknek, történészeknek, íróknak és haditudósítóknak a köre, akik szemtanúi, személyes résztvevői, illetve tervezői-

szervezői és irányítói voltak az immár történelemmé patinásodott eseményeknek. A fennmaradt néma, megsárgult dokumentumokat soha senki sem fogja szóra bírni úgy, mint ők, akik egykoron nem a történelem számára, hanem nagyönis élő, megoldandó feladat céljára készítették azokat. Ők, csakis ők, e nagy idők szereplői képesek rá, hogy pontosan megírják saját terveik indító okait és vérehajtásának legjobb módját.

A kiadvány megismerteti a jelen és a jövő nemzedékkel: mi tette lehetővé Délkelet-Európa népei számára, hogy az oly sok vízály, gyűlölet forrása — a nacionalizmus és sovinizmus helyébe a testvéri összefogás; az elnyomás és jogfosztottság helyébe a szabadság és a demokratikus jogrend; a burzsoá kizsákmányoló állam helyébe a kizsákmányolástól mentes, független, szabad, szocialista állam lépett e térség országainak élére.

* E nagyszerű alkotás egyik kezdeményezője és szerkesztője, Matvej Vasziljevics Zaharov, a Szovjetunió kétszeres hőse, a szovjet nép hű fia, a Szovjetunió marsallja éppen e mű magyar nyelvű kiadásának előkészítése közben, 1972. január 1-én hunyt el. (A szerk.)